

ševal, kaj te imena pomenijo, so mi razlagali, da je Bodul to kar Podolec, Kirec pa to kar Gorenec, eni pa tudi, da so Boduli po vodi to ime dobili, ker so otočani. Toda mi to modrovanje ni preveč se prilegalo. Morebiti je Kirec to kar krajec „Uferbewohner“; Bodul pa je vsakako temna beseda; da je konec *ul* slovenski, nam je na pričo ime nekih karpatskih Poljakov „Huculi“. Za ime „Čuki“ pa pripovedujejo Senjani, da je prišlo od razbojnih Uskokov, ki so se bili 16. in 17. stoletja v Senji utaborili, padaje na Turke in Benečane. Ker je Kerk benešk bil, so ga hotli Uskoki oplentiti; zbravši se ponoči pridejo natihoma, nadjaje se obilnega dobička, ker mislijo ljudi spijoče najti. Toda Kerčani so imeli pazljive straže, pa so Uskoke dobro otepli in odpodili; zavolj tega so jim nek ti ime vidijoče tice dali.

Toliko o imenih.

V nošnji, navadah, in tudi v pesmih in pripovedkah pa so se avtohtoni s prihodniki popolnoma zenačili, zato se tujcu vsi enaki zdé; razloček v jeziku sem že omenil in pozneje bom obširneje o tem govoril.

Najpred nekoliko o življenji kerških otočanov.

Izmed vseh kvarnerskih otokov je Kerk za kmetijo najbolj pripraven, toraj se ljudje najbolj ž njo pečajo. Orodje jim je prosto in starodavno, kakor je bilo pred 1000 leti; za umetno obdelovanje se nihče ne meni in ga tudi nihče ne pozná; vse iznajdbe in vede pridna roka nadomestuje in sploh se Kerčanom kmetija res dobro ponaša. Zemlja je rodovitna, le sém ter tje preplitva, da ji je dosti dežja treba. Olja in vina na otoku ne raste preveč; kar sem vina pokusil, mi se nič kaj ni prijetno zdelo; to je za to čudno, ker v Vinodolu precej unkray morske soteske najžlahneja kapljica dozreva, — pravo gosposko vino, katero se peni samo po sebi brez začimbe in priklade. Velika nadloga za otočane in dostikrat škodljiva za sadež je silna senjska burja. Velika nesreča je tudi toča, ki se pogostoma na otok usiplje. Poleg kmetijstva imajo Boduli velike čede lepih ovac; pod južnim nebom in blagim zrakom zori najslajša trava; zato pa je tudi ovčje meso tū prava slastica, da ga ljudje nad vse drugo čislajo; tudi jez nisem še nikjer tacega jedel. — Med mornarje pa ne hodijo dosti Kerčani, pa tudi ne drugi otočani iz Kvarnera, razun Ložinjanov (Lussin piccolo). Z ribštvom se nekaj ubijajo; večkrat sem jih gledal in se njihovi poterpežljivosti čudil. Po celo popoldne stoji Bodul kraj morja kakor pribit, upiraje oči v vodo in lova, marsikdaj zastonj, pričakovaje. Vselej mi se je zdelo, da Kerčani nič kaj izurjeni ribči niso. Pa jih je tudi ta nadloga pritiskala, da več let zaporedoma ni skoraj nič rib bilo. Ob enem, ko je bolezen na terto in sém ter tje tudi na murbe in olike padla, so tudi ribe nekam pobegnile. Še le lansko jesen so se spet vernile in nekaj časa jih je bilo toliko, da so v resnici pod preobilnim lovom se mreže tergale. Pač se boste začudili, če Vam povem, da se je tū na Reki za funt najslajih sardel po 3 in celó samo po dva krajcarja plačevalo. — Z ovčjim mesom se Kerčani najraje in najbolj hranijo, sicer pa jim je v jedi ta-le red: Za kosilo imajo kašo iz turšice, zabeljeno s svinjskim lojem, le malokje z maslom; za južino zelje in krompir z ovčjim mesom, za večerjo ravno to, pa tudi krompir s salato in svinjskim mesom. Tudi močnate jedi radi jedó, posebno si ob nedeljah z njimi strežejo; imenujejo se praščiči, ki so najprosteja močnata jed, makaroni, ki so jih od Lahov dobili in pa šurlice, ki so tudi nekaki makaroni, pa zgolj domači, v sredi votli, znani tudi ruskim kmetom. Polento nekteri jedó, pa sploh jim ne diši. Potic pekó pridne in umetne Kerčanke več verst; slišal sem imena: kolač, paprenjak, presnac, povitica.

Nošnja je vsem Kerčanom černa, pravijo, da iz žalosti za zadnjim Frankopanom. Frankopani so bili blez kerške kervi, gospodovaje tudi po Vinodolu in še dalje. Bila je to blaga rodovina, ob njenih časih tekli so

za Kerk najsrečnejši dnevi: kmet je delal za se, ne za druge; soseske so bile svobodne, da so si celó postave same volile; Frankopani so zidali lepe cerkve, pa znali tudi meč sukati, v miru in v vojski so bili narodu dobrotniki in pomočniki. Zato pravijo, da so Kerčani, ko je njihov rod pomerl, bele in pisane oblačila pustili in se še dan današnji v černo oblačijo.

Zrak je v Bodulii zdrav in čist, tudi ljudje so zdravi, pa močnih in velikih sem malo vidil. V Evropi se bo našel pač težko kraj, da bi se bila stara poštenost tako lepo ohranila kakor na Kerku. Hiše se malo zapirajo in vendar je tatvina skoraj popolnoma neznana. Za razbojnike se še ne vé, po 15 in še več let preteče, da se kak poboj primeri; koga prekaniti ali v škodo pripraviti, je Bodulu nemogoče, zato se ljudje malokdaj tožujejo. Dosti jih je, da za posojeni dnar nikakoršnih obresti nečejo. Čudno mi se je vedno zdelo, da Vinodolci Kerčanov nič kaj v čislunimajo; pravijo, da Bodul ni za nobeno rabo, da je len, terdovraten, okoren, nemaren, da mu celó zmožnosti manjka. Res je, da ima, na svojem otoku zapert, z drugim svetom malo se pečaje, marsikaj svojih term; tudi ni tako snažen, kakor Vinodolec in tudi ne tako terden delavec, že zavolj slabega trupla; ali sploh je vendar le debela laž, kar jim se očita. Kar jez Bodulov poznam, imajo vsi prebrisane glave; tudi v naših šolah se Boduli bolje ponašajo, kakor vsi njihovi gerdivci in očitariji. Nezmožni niso, le treba jih je zbuditi. Komu pa je bilo to mar? Laška vlada jih je nalašč zanemarjala, domače šole so se še le zadnjih deset let ustanovile in prav dobro jih je bil šolski ogleda Volarić uredil. Al zadnje dve leti se je zopet tista nesrečna mešarija dveh jezikov začela, s katero se na kmečkih in sploh ljudskih šolah še nikjer in nikoli ni napredovalo.

(Dalje sledi.)

Glasi o cesarskem ukazu, ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva.

II.

V predzadnjem listu „Novic“ je menda gosp. vrednik sam z ozirom na novo postavo dokazal zmožnost slovenskega jezika in njega pripravnost za učbeni jezik sploh. Ker se tudi meni ta nova postava zeló imenitna zdí, naj tedaj tudi jez odkrijem svoje misli o nji.

Najpred bom omenil nauk, kterege se prav za prav nova postava celó nič ne tiče, ker je zastran njega že v prejšnjih postavah dovelj jasno na vse strani ustanovljeno, kako se je ž njim pečati, to je: slovenski jezik. Vendar mi se ne zdí odveč, par besedic spregovoriti, že zato ker je to národna reč sploh, zlasti pa, ker se po sedanjí poti namén cesarske postave nikakor doseget ni, da pokažem, kake so bile overe boljemu napredovanju v slovenščini, in kako naj se te overe odpravijo.

Kar se tedaj tiče slovenskega jezika, kakor nauka za-se (Lehrgegenstand), zapoveduje postava, da se ga mora naučiti učenec tako, da ga popolnoma pravilno govoriti in pisati zná. Ta postava že precej let velja, in ona ni kriva, če je sadje, ki ga je rodila, grozno grozno pičlo in ubožno ostalo. Naj povem, kaj sem skusil in doživel. V Varaždin in v Reko, kjer sem vsega skupaj šest let služil, so nam pogostoma slovenski učenci iz raznih domačih gimnazij prihajali, včasih slabeji, včasih pa tudi prav dobre glave, ki so „erste mit Vorzug“ sabo prinesli. Izmed vseh teh učencov pa ni le enega bilo, ki bi bil znal svoj jezik zares dobro govoriti ali celó pisati. Vsak mi je rekel, da se na to reč nič gledalo ni. Čudil sem se in popraševal, da izvem, kako se hvale vredna postava z resnico ujema, in marsikaj sem slišal od učencov pa tudi od učiteljev, kako se slovenščini godi. Ker je meni le za reč mar, ne pa da komu zabavljam, bo moje govorjenje zgolj le splošno.

a) Žalostna resnica je, da slovenščina ni v eni versti z drugimi nauki stala. Iz nje dvojko (2. Classe) dobiti, ali celo nič škodovalo ni, ali pa le toliko, da je učencu ki je v nji zaostal in še kje drugej slabo opravil, tudi zaostanek v slovenščini se zarajtal. Sploh pa se je prvi red iz slovenščine kaj lahko dobil.

b) Učili so sem ter tje slovenščino možje, ki je sami niso razumeli ali pa se iz nje celo norca delali. Vem za moža, ki je prikoračil dostikrat v šolo in se posmehovaje pred učenci pačil: „No, no, kaj bomo pa danes naprej nosili: ali svovenščino ali kranjščino? Pa saj vem, da to že vse znate, bomo pa raji vzeli kaj iz latinskega“. — Ta reč ne potrebuje komentara. Take ljudi bi le prašal: Ali res mislijo, da se s takim razžaljevanjem slovenskega jezika in naroda vladi prikupijo, zatajevaje njene postave, svetost postav z nogo taptaje.

c) Vsakod poterjena, najboljša metoda je, žive jezike razlagati zopet v ravno tistih živih jezikih, tedaj nemščino po nemški, slovenščino po slovenski i. t. d. Ali se to pri nas godi? Le v Terstu vem, da se v 3. tečaju (ondi se deli ta nauk v 3 tečaje) slovenski jezik po slovenski uči; drugej pa povsod po nemški. Zastran tega sem govoril z nekterimi učitelji, pa so mi rekli, da to ne more drugač biti, ker je med učenci vedno dosti Nemcov, ki bi slovenskega razlaganja ne razumeli. Al dragi moji! to je prazen izgovor; rojenim Nemcom je treba slovenščino sploh vse drugač razkladati kakor rojenim Slovencom. Naj se Nemci v poseben tečaj denejo, kakor se sem ter tje že prav godi in potem naj se jim po nemški, Slovencom pa po domače razlaga. V Avstrii to nič novega ni, na Hrovaškem, Ogerskem, v Galiciji in tudi v nekterih českih gimnazijah je to že od leta 1848 v navadi, če ravno je tudi v teh deželah precej nemških učencov.

d) Po postavi bi morali vsi rojeni Slovenci, to je na Slovenskem rojeni in odrejeni otroci slovenščine se učiti. Ali se je to povsod natanko spolnovalo? Za tri gimnazije vem, da ne. V enem so menda vsakega osvobodili, kateri se je koli osvoboditi hotel; v nekem drugem je učenec slab klas iz slovenščine dobil in zato se mu je pristudila, in kaj se zgodi? oprostili so ga! Pozneje pride ta mladeneč v Reko, kjer se na zrelosti skušnji od Slovincov tudi znanje slovenskega jezika imeti hoče, in prav terdo je šlo rezevu. Pomagati mu nismo dosti mogli; bilo se nam je postave deržati.

e) Za nektare učitelje slovenščine vem, ki so celo leto učencom komaj dve nalogi dali. Kako se bodo z dvema nalogama pisati naučili? Iz hrovaškega jezika smo jih imeli v Reki vsak mesec po dve naj manj, včasih tudi po tri, in še je bilo veliko veliko truda, preden so učenci kaj večjega po vseh pravilih spisati znali; v eno mer se jim je vdiral v provincializme ali pa v laščino. V teh rečeh je treba dolge, resnične, vestne vaje; slovenščino pa nekteri imajo za nekako sinekuro; marsikdaj sem ostermel viditi slovenske učence iz pete in šeste šole, ki niso ne le nič gramatike razumeli, še celo našega pravopisa poznali niso!

f) Poznam več prav marljivih, domorodnih učiteljev, katerim je bilo mar za postavo in tedaj tudi za slovenščino. Učili so učence po vsi svoji vesti, in napredek bi ne bil izostal, al kaj — ko so komaj eno, k večjemu dve leti učence v svoji šoli imeli. Prišli so k drugim, manj marljivim in manj izvedenim učiteljem, in ti so zopet poderli, kar so uni sozidali. Vedna sprememba slovenskih učnikov je bila ena največjih zaprek, da se nič pravega dognati ni moglo. Naj se v tem posnemajo druge dežele. Na Hrovaškem, Ogerskem, Gališkem in Českem je domači jezik ali v enih rokah, ali pa ga k večjemu po dva učitelja v enem duhu, v eni misli opravljata, in učenci, končavši latinske šole — ga znajo.

g) Da se učenci v slovenščini vadijo, jo predstavljalo iz slovenskega na nemški jezik. Da ta metoda ne

velja, je jasno, pa ne zato, ker se nemški jezik pritika; marveč je prav in koristno, da en jezik drugega razjasnuje. Ni mi treba dokazovati, da omenjeno prestavljanje ne bo pospešilo slovenščine, ampak le nemščino. Tako naj se prestavlja, kadar se nemški jezik razlaga. Velik dobiček pa bo, če dajete iz nemškega na slovenski jezik predstavljati. Učenec bo moral nekoliko misliti, kako bi nemško frazo po domače povedal; zavedel se bo smisla ali duha svojega, ob enem pa tudi nemškega jezika, — pomagali mu bote na obé plati. Take prestave so dostikrat več vredne, kakor cele ure učencem kako tanko, malo znano gramatično formo ali sintaktično skrivnost razkladati.

h) Postava zapoveduje, da mora učenec tudi po pravilih svoj jezik govoriti znati. Na to se do zdaj ni dosti gledalo — to mi bo tudi vsak učitelj rad poterdil in ta reč se res ne dá tako lahkomu dognati. Treba je učence mnogo, mnogo v govorjenji vaditi, o raznih rečeh, o domačih in učenih se z njimi pogovarjati, jih popraševati, kako se to ali to imenuje, jim manj znane reči in besede o pravi priložnosti po domače dopovedovati, pa se ve, da mora učitelj sam jezik dobro znati.

i) Učenci se imajo dan današnji dosti več učiti, kakor nekdanj. Včasih smo imeli zjutraj samo po dve uri, zdaj se sem ter tje tudi po štiri poté. Slovenščini se je na nekterih krajih četrta ura odločila — zoper to se ne da dosti govoriti — en nauk mora najzadnji biti. Res pa je, da so 4. uro učenci že tako spehani, da jim uk ne tekne dosti. Ali bi se ne dalo to tako poravnati, da bi 3. uro nemški ali slovenski, 4. pa slovenski ali nemški jezik bil — potem bi dokaj lagljeje bilo; ta dva jezika bi se eden drugega razjasnovala — obema na korist, in učenci bi se dosti manj utrudili.

k) Izvedil in skusil sem, da po vseh teh overah učenci, ko iz 8. šole pridejo, ne znajo tako slovenski, kakor postava hoče. Vsi lemenatarji, vsi mladi duhovni, s kterimi koli sem govoril, so mi rekli, da jim je neizrečeno težko slovensko pridigo sostaviti. Prisiljeni so večidel, najpred nemški tekst spisati ali pa nemški tekst vzeti in po njem z velikim trudom predstavljati. Če človek pomisli, da je najtežja reč dobra, domača prestava, da je treba obeh jezikov do dobrega znati, da se kaj prida napravi, se lahko o škodi prepriča, ki je ne terpi le jezik, temuč tudi reč — kerščanski nauk. Pridigar mora iz serca v serca govoriti; najpred pa je treba se ve da jezik znati. Vidil sem, da se dobro slovenski v gimnazijah le tisti učenci nauče, ki imajo za to reč posebno veselje, „passion“, tedaj po eden ali dva izmed 30 ali 40, in vendar bi se morali po postavi vsi naučiti.

Kaj sledi iz tega? Lahko je odgovoriti. Deržimo se naredbe, kakor jo vleva „Organisationsentwurf“. Slovenščina se mora ustmeno in pismeno popolnoma znati. Ta zapoved mora nam učiteljem sveta biti, kakor vse druge šolske zapovedi. Kaj postavi nasprotuje, sem omenil; — kako se da spolniti, sem po svojem prepričanji in svojih skušnjah tudi povedal. Bodimo vestni v vseh rečeh; vestni, če učimo nemški ali latinski jezik, vestni pa tudi, če učimo slovenščino. Razžaliti nisem nikogar hotel. Saj poznam dosti neutrudljivih domorodcev in učiteljev sam, katerim pošten človek ne trohice očitati ne more. J. Terdina.

Kratkočasno berilo.

Bramba ženskih obročev ali krinolin.

Nismo mislili, ko smo zadnjič nedolžni pretres „ženskih obročev“ v „Novice“ djali, da se bomo našim dragim rojakinjam tako zlo zamerili. Marsiktero grenjko smo mogli za tega del že požreti. Pa tolažimo se z domačim pregovorom, da „resnica oči kolje“.

Ker pa vendar nismo radi v zameri z našimi Sloven-